

HOTĂRÂREA CURȚII

7 ianuarie 2004*

K. B.

împotriva

National Health Service Pensions Agency și Secretary of State for Health

[cerere de pronunțare a unei hotărâri preliminare, formulată de Court of Appeal (England & Wales), Civil Division]

„Articolul 141 CE – Directiva 75/117/CEE – Egalitate de tratament între bărbați și femei – Excluderea unui partener transsexual de la beneficiul unei pensii de urmaș a cărei acordare este limitată exclusiv la soțul supraviețuitor – Discriminare întemeiată pe motiv de sex”

Cauza C-117/01

În cauza C-117/01,

având ca obiect o cerere adresată Curții, în temeiul articolului 234 CE, de către Court of Appeal (England & Wales)(Civil Division)(Regatul Unit), pentru pronunțarea, în litigiul pendinte în fața acestei instanțe, între

K. B.

și

National Health Service Pensions Agency,

Secretary of State for Health,

a unei hotărâri preliminare privind interpretarea articolului 141 CE și a Directivei 75/117/CEE a Consiliului din 10 februarie 1975 privind apropierea legislațiilor statelor membre referitoare la aplicarea principiului egalității de remunerare între lucrătorii de sex masculin și cei de sex feminin (JO L 45, p. 19, Ediție specială, 05/vol. 1, p. 156),

CURTEA,

compusă din domnul V. Skouris, președinte, domnii C. W. A. Timmermans, J. N. Cunha Rodrigues (raportor) și A. Rosas președinți de cameră, domnii D. A. O. Edward, și J.-P. Puissechet, doamnele F. Macken și N. Colneric și domnul S. von Bahr, judecători,

avocat general: domnul D. Ruiz-Jarabo Colomer,
grefier: doamna L. Hewlett, administrator principal

după examinarea observațiilor scrise prezentate:

– pentru K. B., de doamnele C. Hockney și L. Cox, QC, precum și de domnul T. Eicke, barrister,

* Limba de procedură: engleza.

– pentru Guvernul Regatului Unit, de domnul J. E. Collins, în calitate de agent, asistat de domnul N. Paines, QC,

– pentru Comisia Comunităților Europene, de doamna N. Yerrell, în calitate de agent,

având în vedere raportul de ședință,

după ascultarea observațiilor orale ale K. B., reprezentată de doamna L. Cox și de domnul T. Eicke, ale Guvernului Regatului Unit, reprezentat de domnul J. E. Collins, asistat de domnul N. Paines, și ale Comisiei, reprezentată de doamni J. Sack și L. Flynn, în calitate de agenți, în ședința din 23 aprilie 2002,

după ascultarea concluziilor avocatului general, prezentate în ședința din 10 iunie 2003,

pronunță prezenta

HOTĂRÂRE

1. Prin Ordonanța din 14 decembrie 2000, primită de Curte la 15 martie 2001, Court of Appeal (England & Wales), Civil Division, a adresat, în temeiul articolului 234 CE, o întrebare preliminară privind interpretarea articolului 141 CE și a Directivei 75/117/CEE a Consiliului din 10 februarie 1975 privind apropierea legislațiilor statelor membre referitoare la aplicarea principiului egalității de remunerare între lucrătorii de sex masculin și cei de sex feminin (JO L 45, p. 19).

2. Această întrebare a fost adresată în cadrul unui litigiu între K. B., pe de o parte, afiliată la regimul de pensii al National Health Service (Serviciul Național de Sănătate, denumit în continuare „NHS”) și, pe de altă parte, NHS Pensions Agency (Birou de pensii al NHS) și Secretary of State for Health cu privire la refuzul acordării unei pensii de urmaș partenerului său transsexual.

Cadrul juridic

Reglementarea comunitară

3. Articolul 141 CE dispune:

„1. Fiecare stat membru asigură aplicarea principiului egalității de remunerare între lucrătorii de sex masculin și cei de sex feminin, pentru aceeași muncă sau pentru o muncă de aceeași valoare.

2. (2) În sensul prezentului articol prin remunerație se înțelege salariul sau suma obișnuite de bază sau minime, precum și toate celelalte drepturi plătite, direct sau indirect, în numerar sau în natură, de angajator lucrătorului pentru munca prestată de aceasta”.

[...]”

4. Articolul 1 primul paragraf din Directiva 75/117 prevede:

„Principiul egalității de remunerare între lucrătorii de sex masculin și cei de sex feminin pentru aceeași muncă prestată, prevăzut la articolul 119 din tratat, denumit în continuare «principiul egalității de remunerare», implică, pentru aceeași muncă sau pentru o muncă

socotită de valoare egală, eliminarea oricărei discriminări pe criterii de sex, cu privire la toate elementele și condițiile de remunerare.”

5. În conformitate cu articolul 3 din aceeași directivă:

„Statele membre elimină discriminările între bărbați și femei care rezultă din acte cu putere de lege și acte administrative contrare principiului egalității de remunerare”.

Reglementări naționale

6. Din articolele 1 și 2 din Sex Discrimination Act 1975 (Legea din 1975 privind discriminarea pe motiv de sex, numită în continuare „Legea din 1975”) rezultă că este interzisă comiterea de acte de discriminare directă împotriva unei persoane de un anumit sex acordându-i un tratament mai puțin favorabil decât cel de care beneficiază sau de care ar beneficia o persoană de sex opus. De asemenea, aceste articole interzic discriminarea indirectă pe care o definesc, în esență, ca faptul de a aplica condiții sau cerințe identice care au ca efect să dezavantajeze în mod disproporționat și nejustificat persoanele de un anumit sex.

7. În urma Hotărârii Curții din 30 aprilie 1996, P./S. (C-13/94, Rec. p. I-2143), Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, a adoptat Sex Discrimination (Gender Reassignment) Regulations 1999 (Regulamentul din 1999 privind discriminarea sexuală în cazul schimbării de sex) care au modificat Legea din 1975 pentru a reglementa cazurile de discriminare directă pe motivul schimbării de sex a unui angajat.

8. Articolul 11 litera (c) din Matrimonial Causes Act 1973 (Legea din 1973 privind cauzele matrimoniale) consideră nulă orice căsătorie în care soții nu sunt de sex masculin și, respectiv, de sex feminin.

9. Articolul 29 alineatele 1 și 3, din Birth and Deaths Registration Act 1953 (Legea din 1953 privind înregistrarea nașterilor și a deceselor) interzice orice modificare a registrului de nașteri, cu excepția cazului unei erori de scriere sau a unei erori materiale.

10. NHS Pension Scheme Regulations 1995 (Regulamentul din 1995 privind sistemul de pensii al NHS) prevede, la articolul G7 alineatul 1, că, dacă o persoană afiliată de sex feminin decedează în circumstanțe pe care le definește acest regulament și lasă un văduv, acesta din urmă va avea dreptul, în principiu, la o pensie de urmaș. Termenul „văduv” nu este definit. Totuși, este cunoscut faptul că, în dreptul englez, acest termen se referă la o persoană căsătorită cu persoana afiliată.

Acțiunea principală și întrebarea preliminară

11. K. B., reclamanta din acțiunea principală, este o femeie care a lucrat aproximativ 20 de ani pentru NHS, în special în calitate de infirmieră, și este afiliată la NHS Pension Scheme.

12. K. B. are o relație afectivă și domestică de mai mulți ani cu R, o persoană născută de sex feminin și înregistrată ca atare la starea civilă, care, în urma unei operații medicale de schimbare de sex, a devenit bărbat, fără să fi putut totuși să-și modifice certificatul de naștere pentru a oficializa această schimbare. Din acest motiv și împotriva voinței lor, K. B. și R nu au putut să se căsătorească. K. B. a afirmat în înscrisurile sale și a amintit în ședință că uniunea lor fusese celebrată printr-o „ceremonie la biserică aprobată de către un membru al

colegiului episcopal din Anglia” si că jurămintele fuseseră schimbate „în același mod în care o face un cuplu tradițional”.

13. În absența căsătoriei, NHS Pensions Agency a informat-o pe K. B. că, în cazul în care aceasta din urmă decedează prima, R nu ar putea primi o pensie de urmaș a soțului supraviețuitor având în vedere că beneficiul acestei prestații este rezervat soțului supraviețuitor și că nicio dispoziție din dreptul Regatului Unit nu recunoaște calitatea de soț în absența unei căsătorii legale.

14. K. B. a sesizat Employment Tribunal (Regatul Unit) susținând că dispozițiile naționale care limitează prestațiile la văduvii și văduvele persoanelor afiliate constituie o discriminare pe motiv de sex contrară articolului 141 CE și Directivei 75/117. Potrivit K. B., acestea din urmă impun ca, într-un asemenea context, noțiunea „văduv” să fie interpretată astfel încât să îl includă și pe membrul supraviețuitor al unui cuplu care ar fi dobândit această calitate dacă apartenența sa sexuală nu ar fi fost rezultatul unei operații medicale de schimbare de sex.

15. Atât Employment Tribunal, prin Hotărârea din 16 martie 1998, cât și Employment Appeal Tribunal, London (Regatul Unit), prin Hotărârea pronunțată în apel din 19 august 1999, au considerat că sistemul de pensii în cauză nu este discriminatoriu.

16. K. B. a sesizat Court of Appeal (England & Wales)(Civil Division) care a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„Refuzul de a acorda o pensie partenerului transsexual (o persoană de sex feminin la origine) al unei femei afiliate la National Health Service Pension Scheme, în temeiul căreia doar văduvul acesteia ar putea beneficia de prestațiile pentru persoanele aflate în întreținere, constituie o discriminare pe motiv de sex interzisă de articolul 141 CE și de Directiva 75/117[?]”

Cu privire la întrebarea preliminară

Observațiile prezentate Curții

17. Potrivit K. B., decizia care îi refuza dreptul de a desemna pe R drept beneficiar al pensiei de urmaș a soțului supraviețuitor a fost adoptată exclusiv pe un motiv legat de schimbarea de sex a acestuia din urmă. Dacă R nu și-ar fi schimbat sexul și dacă acest lucru nu l-ar fi împiedicat să se căsătorească, R ar fi avut dreptul la pensie de urmaș în calitate de soț supraviețuitor.

18. Aceasta susține că Hotărârea P./S., citată anterior, conform căreia dreptul comunitar interzice discriminările care își au originea în schimbarea de sex a unei persoane, și-ar găsi aplicarea în acțiunea principală din moment ce instanța de trimitere i-a considerat pe K. B. și R ca formând un cuplu heterosexual a cărui singură trăsătură caracteristică este aceea că sexul unuia dintre parteneri rezultă dintr-o operație medicală. În consecință, tratamentul defavorabil în privința acestora din urmă ar decurge doar din faptul că R a suferit o schimbare de sex, ceea ce ar constitui o discriminare directă pe motiv de sex interzisă de articolul 141 CE și de Directiva 75/117.

19. În subsidiar, K. B. susține că cerința căsătoriei constituie o discriminare indirectă împotriva transsexualilor întrucât, contrar a ceea ce se petrece cu un cuplu heterosexual în care niciunul dintre cei doi parteneri nu este un transsexual, în cazul unui cuplu heterosexual

în care unul dintre membri a suferit o operație pentru a-și schimba sexul, criteriul căsătoriei nu ar putea niciodată fi îndeplinit.

20. Guvernul Regatului Unit susține că atât angajații de sex masculin, cât și cei de sex feminin ai NHS care nu au o legătură de căsătorie cu partenerul lor nu pot beneficia de prestațiile de urmaș prevăzute de NHS Pension Scheme, acest lucru fiind valabil oricare ar fi motivul pentru care ei nu sunt căsătoriți. Nu ar avea importanță dacă motivul pentru care un anumit angajat nu poate îndeplini obligația de căsătorie constă în faptul că are un partener homosexual, ca în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea din 17 februarie 1998, Grant (C-249/96, Rec., p. I-6621), sau că are un partener transsexual, ca în acțiunea principală, sau că rezultă din cu totul alt motiv.

21. În plus, Guvernul Regatului Unit pretinde că Hotărârea din 31 mai 2001, D și Suedia/Consiliu (C-122/99 P și C-125/99 P, Rec., p. I-4319), se poate aplica acțiunii principale, întrucât dispoziția contestată din Statutul funcționarilor Comunităților Europene cuprinde, ca în cauza menționată, o condiție de căsătorie și nu impune doar o relație stabilă având un anumit caracter pentru acordarea alocației pentru locuință.

22. Comisia consideră că elementul determinant în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea P./S., citată anterior, era faptul că tratamentul defavorabil în privința lui P. era cauzat direct de schimbarea sa de sex și își avea originea în acest fapt, întrucât acesta din urmă nu ar fi fost concediat dacă nu și-ar fi schimbat apartenența sexuală.

23. Cu toate acestea, în acțiunea principală, tratamentul defavorabil criticat nu ar avea decât o legătură îndepărtată cu schimbarea de sex a lui R și ar fi mai degrabă legat de imposibilitatea cuplului de a se căsători. În aceste condiții, Comisia consideră că Hotărârea P./S., citată anterior, nu ar putea fi aplicată cauzei menționate.

24. De asemenea, Comisia susține că K. B. nu se poate întemeia pe dreptul comunitar susținând că legătura indirectă dintre schimbarea de sex a lui R și refuzul de a i se plăti acestuia pensia de urmaș ar fi suficientă pentru a califica acest refuz ca discriminare întemeiată pe motiv de sex. Astfel, pe de o parte, Hotărârea Grant, citată anterior, ar fi recunoscut implicit că definiția căsătoriei este o problemă a dreptului familiei, care ar fi de competența statelor membre. Pe de altă parte, Curtea Europeană a Drepturilor Omului ar fi hotărât în mod repetat că impedimentul la căsătorie legat de faptul că dreptul Regatului Unit nu permite unui transsexual să-și modifice certificatul de naștere nu constituie o încălcare a articolelor 8, 12 sau 14 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale semnată la Roma la 4 noiembrie 1959 (denumită în continuare „CEDO”).

Constatările Curții

25. Prestațiile acordate în temeiul unui sistem de pensii, care, în esență, este în baza muncii prestate de persoana interesată, fac parte din remunerația de care beneficia aceasta din urmă și intră sub incidența articolului 141 CE (a se vedea în special Hotărârea din 17 mai 1990, Barber, C-262/88, Rec., p. I-1889, punctul 28, și Hotărârea din 12 septembrie 2002, Niemi, C-351/00, Rec., p. I-7007, punctul 40).

26. Curtea a recunoscut și că o pensie de urmaș prevăzută de un astfel de sistem intră în domeniul de aplicare al articolului 141 CE. În această privință, Curtea a precizat că faptul că pensia menționată, prin definiție, nu este plătită salariatului, ci urmașului acestuia, nu este de natură să infirme această interpretare, din moment ce o astfel de prestație este un avantaj care

își are originea în afilierea la regim a soțului urmașului, astfel încât pensia se acordă urmașului în cadrul relațiilor de muncă dintre angajator și soțul respectiv și i se plătește în funcție de munca prestată de acesta (a se vedea Hotărârea din 6 octombrie 1993, Ten Oever, C-109/91, Rec., p. I-4879, punctele 12 și 13, și Hotărârea din 9 octombrie 2001, Menauer, C-379/99, Rec., p. I-7275, punctul 18).

27. Pensia de urmaș plătită în cadrul unui sistem profesional de securitate socială precum cel instituit de NHS Pension Scheme constituie astfel o remunerație în sensul articolului 141 CE și al Directivei 75/117.

28. Decizia de a rezerva anumite avantaje cuplurilor căsătorite, excluzându-i pe toți cei care conviețuiesc fără a fi căsătoriți, este de competența fie a legislativului, fie a interpretării efectuate de instanțele naționale cu privire la normele juridice de drept intern, fără ca persoanele de drept privat să poată susține existența vreunei discriminări pe criterii de sex interzisă de dreptul comunitar (a se vedea, în ceea ce privește puterile legiuitorului comunitar, Hotărârea D și Suedia/Consiliu, citată anterior, punctele 37 și 38).

29. În speță, o astfel de cerință nu poate să fie considerată, în sine, ca discriminatorie pe motiv de sex și, prin urmare, ca fiind contrară articolului 141 CE sau Directivei 75/117, deoarece faptul că reclamantul este bărbat sau femeie este irelevant în privința acordării pensiei de urmaș.

30. Cu toate acestea, într-o situație precum cea din acțiunea principală, există o inegalitate de tratament care, chiar dacă nu afectează direct beneficiul unui drept protejat de dreptul comunitar, afectează una din condițiile sale de acordare. Astfel cum a subliniat în mod întemeiat avocatul general la punctul 74 din concluzii, această inegalitate de tratament nu se raportează la recunoașterea unei pensii de urmaș a soțului supraviețuitor, ci la o condiție prealabilă indispensabilă acordării acesteia, și anume capacitatea de a se căsători.

31. În Regatul Unit, raportat la cuplurile heterosexuale în care identitatea unuia sau a celuilalt partener nu este rezultatul unei operații de schimbare de sex și care, prin urmare, pot să se căsătorească și, după caz, să beneficieze de o pensie de urmaș care să constituie un element al remunerării unuia dintre ei, un cuplu precum cel format din K. B. și R nu este în niciun caz în măsură să îndeplinească condiția de căsătorie, astfel cum este prevăzută de NHS Pension Scheme pentru acordarea unei pensii de urmaș.

32. Sursa acestei imposibilități obiective constă în faptul că, în primul rând, Legea din 1973 privind cauzele matrimoniale consideră nulă orice căsătorie în care soții nu sunt de sex masculin, respectiv de sex feminin, apoi, sexul unei persoane este considerat ca fiind cel care figurează în certificatul de naștere și, în cele din urmă, Legea privind înregistrarea nașterilor și a deceselor interzice orice modificare a registrului certificatului de naștere, cu excepția cazului unei erori de scriere sau a unei erori materiale.

33. Trebuie amintit faptul că imposibilitatea ca un transsexual să se căsătorească cu o persoană de același sex cu cel pe care acesta îl avea înainte de operația de schimbare de sex, și care ține de faptul că, referitor la starea civilă, ei sunt de același sex, având în vedere că reglementarea Regatului Unit nu permite recunoașterea juridică a noii sale identități sexuale, constituie o încălcare a dreptului său de a se căsători în sensul articolului 12 din CEDO, astfel cum a hotărât Curtea Europeană a Drepturilor Omului (a se vedea CEDO, Hotărârea Christine Goodwin împotriva Regatului Unit și Hotărârea I. împotriva Regatului Unit din 11 iulie 2002, nepublicate încă în *Recueil des arrêts et décisions*, § 97-104 și, respectiv, § 77-84).

34. O legislație, precum cea din acțiunea principală, care, încălcând CEDO, împiedică îndeplinirea de către un cuplu precum K. B. și R. a condiției căsătoriei necesară pentru ca unul dintre ei să poată beneficia de un element al remunerației celuilalt, trebuie să fie considerată ca fiind, în principiu, incompatibilă cu cerințele articolului 141 CE.

35. Având în vedere că este de competența statelor membre de a determina condițiile recunoașterii juridice a schimbării de sex a unei persoane în situația lui R, precum, de altfel, a admis și Curtea Europeană a Drepturilor Omului (Hotărârea Goodwin împotriva Regatului Unit, citată anterior, § 103), este de competența instanței naționale să verifice dacă, într-un caz precum cel din acțiunea principală, o persoană în situația lui K. B. se poate întemeia pe articolul 141 CE pentru a i se recunoaște dreptul ca partenerul acesteia să beneficieze de o pensie de urmaș.

36. Din cele menționate anterior rezultă că articolul 141 CE se opune, în principiu, unei legislații care, prin încălcarea CEDO, împiedică îndeplinirea de către un cuplu precum K. B. și R. a condiției căsătoriei necesară pentru ca unul dintre ei să poată beneficia de un element al remunerației celuilalt. Este de competența instanței naționale să verifice dacă, într-un caz precum cel din acțiunea principală, o persoană în situația lui K. B. se poate întemeia pe articolul 141 CE pentru a i se recunoaște dreptul ca partenerul acesteia să beneficieze de o pensie de urmaș.

Cu privire la cheltuielile de judecată

37. Cheltuielile efectuate de Guvernul Regatului Unit și de Comisie, care au prezentat observații Curții, nu pot face obiectul unei rambursări. Întrucât procedura are, în raport cu părțile din acțiunea principală, un caracter incidental față de procedura din fața instanței de trimitere, este de competența acestei instanțe să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată.

Pentru aceste motive,

CURTEA,

pronunțându-se cu privire la întrebarea care i-a fost adresată de Court of Appeal (England and Wales), Civil Division, prin Ordonanța din 14 decembrie 2000, declară:

Articolul 141 CE se opune, în principiu, unei legislații care, încălcând Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950, împiedică îndeplinirea de către un cuplu precum K. B. și R. a condiției căsătoriei necesară pentru ca unul dintre ei să poată beneficia de un element al remunerației celuilalt. Este de competența instanței naționale să verifice dacă, într-un caz precum cel din acțiunea principală, o persoană în situația lui K. B. se poate întemeia pe articolul 141 CE pentru a i se recunoaște dreptul ca partenerul acesteia să beneficieze de o pensie de urmaș.

Skouris
Rosas
Macken

Timmermans
Edward
Colneric

Cunha Rodrigues
Puissochet
von Bahr

Pronunțată în ședință publică la Luxemburg, la 7 ianuarie 2004.

Grefier

Președinte

